

Voorlichtingsproject 'Alcohol en Verkeer' voor 15-16 jarigen; vergelijking van bronnen

*Bijdrage voor de Wetenschappelijke dag 1994 van de Contactgroep Verkeerspsychonomie,
Soesterberg, 23 maart 1994*

D-94-10

Dr. P.B.M. Levelt

Leidschendam, 1994

Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid SWOV

Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid SWOV
Postbus 170
2260 AD Leidschendam
Telefoon 070-3209323
Telefax 070-3201261

1. Inleiding

Jonge automobilisten komen door hun onervarenheid al gauw in de problemen als ze gedronken hebben. Een daling in rijden onder invloed bij hen levert dus een extra grote daling in ongevallen.

Jonge automobilisten staan voor de keuze hoe om te gaan met alcohol in het verkeer. Aangenomen wordt dat deze keuze een voorgeschiedenis heeft die te beïnvloeden is.

Kinderen van 15-16 jaar gaan uit, drinken en komen weer thuis, vaak op eigen gelegenheid, vaak per fiets. Ook worden ze geconfronteerd met ouderen die drinken en rijden, en komen ze in situaties waarin ze geacht worden mee te rijden met aangeschoten automobilisten. Het vermoeden bestaat dat groepsdruk hierbij een rol speelt.

Gebleken is dat jonge automobilisten vaak goede voornemens hebben, maar 'het toch niet kunnen laten'. De voorgeschiedenis kan hier mede debet aan zijn: de gewoonte om dronken naar huis te fietsen, de algemene acceptatie hiervan en confrontaties met slechte voorbeelden.

Veilig Verkeer Nederland (VVN) laat, gesubsidieerd door het Preventiefonds, door het Nederlands Instituut voor Alcohol en Drugs (NIAD) een programma ontwikkelen voor leerlingen van het Voortgezet Onderwijs waarin getracht wordt kinderen beter voor te bereiden op huidige en toekomstige keuzes.

De SWOV heeft een doelgroepanalyse uitgevoerd om te komen tot formulering van leerdoelen (Levelt, 1993b). Via een literatuurstudie, een enquête onder scholieren (Levelt, 1993a), groepsgesprekken (Lindeijer, 1993) en een marktanalyse (Nelissen, 1993; van der Vlis, 1993; Levelt, 1993c) werd informatie verzameld over het probleem en mogelijke oplossingen.

In deze bijdrage zal het accent liggen op voorbeelden van vergelijkingen tussen de vier genoemde bronnen van informatie. Voor de uiteindelijke formulering van de leerdoelen blijken zowel verschillen als overeenkomsten tussen de bronnen relevant. Een aantal maal ook verduidelijken de bronnen elkaar op een verrassende wijze. Welke leerdoelen uiteindelijk geformuleerd zijn valt elders te lezen (Levelt, 1993b).

2. De bronnen

De volgende informatiebronnen zijn bij de studie aan de orde geweest:

2.1. Literatuurstudie

Het literatuuronderzoek heeft de determinanten onderzocht van alcoholgebruik, van rijden onder invloed en van meerijden. Tevens werd onderzocht hoe men getracht heeft dit probleem op scholen aan te pakken.

2.2. HBSC-enquête

De HBSC-enquête (Health Behaviour in School Children), uitgevoerd onder een representatieve steekproef van 8ste-groepers, 2de en 4de klassers VO, is gericht op talloze aspecten van gezondheid en de achtergronden ervan, onder andere over drinkgewoonten van 4e klassers VO, en over hun ervaring met drinken en rijden, met anderen die rijden na drinken, en over meerijden in zulke gevallen. Ook heeft de enquête informatie verschaft over hun ervaring met campagnes en hun behoefte aan gesprekken over alcohol en verkeersveiligheid op school. We beperken ons hier tot de gegevens over 4de klassers VO.

2.3. Gesprekken met jongeren

Er zijn negen groepsgesprekken gevoerd met in totaal 54 jongens en meisjes. Dit belevingsonderzoek heeft informatie gegeven over het gebruik van alcohol, het rijden en meerijden na gebruik van alcohol, de omstandigheden, de beleving en sociale invloeden. Bovendien werd vastgesteld hoe men aankijkt tegen de toekomst: wat zal men later doen, als men autorijdt?

2.4. Marktanalyse

De marktanalyse, gericht op leerkrachten en andere belangrijke intermediaire kaders, was bedoeld om de betrokkenheid vast te stellen bij het onderwerp, de kansen in te schatten die men een dergelijk project geeft en na te gaan welke mogelijke bijdragen men zelf kan leveren.

De analyse bestond uit een telefonische enquête onder een representatieve steekproef van 373 leerkrachten. Daarnaast zijn diepte-interviews gehouden met 30 vertegenwoordigers uit het onderwijs, van ouders, van ROV's, van VVN, politie, gemeente en CAD's.

3. Vergelijkingen

Vier bronnen maken 4 boven 2 (= zes) vergelijkingen mogelijk tussen paren. Bij elke vergelijking kunnen we steeds letten op overeenkomsten, verschillen of onderlinge verduidelijkingen.

3.1. Literatuur - HBSC-enquête

Overeenkomst

Uit de literatuur blijkt steeds dat het probleem van drinken en van aangeschoten rijden meer een jongens- dan een meisjesprobleem is. In de enquête vinden we dat 51 % van de jongens en 36 % van de meisjes tot de categorie 'regelmatige drinkers' gerekend moeten worden, dat wil zeggen: minstens een maal per week. 31 % van de jongens was afgelopen twee maanden dronken tegen 21 % van de meisjes. Drie keer zoveel jongens hebben ervaring met zelf dronken naar huis rijden als meisjes.

Vershil

Als in de internationale literatuur sprake is van het probleem rijden en drinken dan zien we in de eerste plaats dat het om autoverkeer gaat. Uit de HBSC-enquête, en dat weten we natuurlijk ook, gaat het in Nederland om fietsen. De meeste jongeren komen fietsend van feestjes thuis. Van de kinderen die meldden dat ze wel eens dronken waren zeiden 18 % dat ze dan naar huis fietsten. Van de dronken mensen moest maar een deel naar huis. Van de mensen die dronken naar huis moesten gaat 40 % zelf rijdend op de fiets (36 %) of bromfiets (4%), 24 % te voet.

Het meerijden met iemand die gedronken heeft betreft in de Nederlandse situatie vooral de vader (19 %) en de moeder (4 %). In buitenlandse literatuur is vooral sprake van meerijden met vrienden.

Verduidelijking

Uit de literatuur blijkt soms dat alcoholgebruik en rijden onder invloed erg moeilijk te voorspellen zijn op basis van sociodemografische variabelen en variabelen uit het affectieve domein. De HBSC-enquête biedt de mogelijkheid deze samenhangen in Nederland te onderzoeken. Als blijkt dat rijden onder invloed als gezondheidsprobleem te beschouwen is dan gaan nieuwe wegen voor preventie open. Dit is nog niet gedaan.

3.2. Literatuur - gesprekken met jongeren

Overeenkomst

Uit de literatuur blijkt dat er wel enige communicatie is tussen ouders en kinderen over drinken en dronkenschap, over dronken rijden nauwelijks. Groeps gesprekken geven hetzelfde beeld.

Vershil

Het grote verschil tussen Nederland en de rest van de wereld is dat onze kinderen vertellen dat hun ouders het stimuleren dat ze fietsend gaan 'stappen', en wel in groepsverband. De ouders weten dat er stevig wordt ingenomen, maar dat weerhoudt ze niet. Een ander verschil is dat overal de politie een rol speelt bij (voorkomen van) het rijden onder invloed. Bij deze jongeren is de politie nadrukkelijk afwezig.

Een verschijnsel dat in Amerika veel wordt gesignaleerd is het uitgaan met de auto als uitgaanscentrum en bar. Dit hangt waarschijnlijk samen met het verbod alcohol te schenken aan jongeren die wel al auto mogen rijden. In Nederland komen we dat in geen van de verhalen tegen.

Verduidelijking

In alle publikaties wordt er over groepsdruk gesproken als belangrijke determinant van drinken. Over wat die groepsdruk precies is, hoe het werkt, bestaan veel opvattingen. De groeps gesprekken laten een belangrijk mechanisme zien: het tempo van drinken wordt bepaald door de snelste drinker. Men bestelt namelijk tegelijk, en wel als de eerste aan een nieuw glas toe is. Hiertegen is weinig verzet mogelijk, maar ook over mogelijke excuses zijn de groeps gesprekken illustratief: iedereen mag zich beroepen op religie en op sport; meisjes bovendien op niet lekker vinden.

3.3. Literatuur - marktanalyse

Overeenkomst

De meeste publikaties en de meeste ondervraagden zijn het er over eens dat weerbaarheidstraining de beste preventie is voor dronken rijden. 86% van de ondervraagde leerkrachten verwacht hier de oplossing van. Men is het er ook over eens dat dit een complexe en tijdrovende zaak is.

Verschil

Het grote aantal programma's ter voorkoming van dronken rijden in de VS (er worden er 133 gemeld) duidt erop dat het Amerikaanse onderwijs ook bereid is om er die tijd in te steken. Dit geldt veel minder voor het Nederlandse onderwijs. Vier lesdelen is wat men er eventueel aan wil spenderen.

Verduidelijking

Het vermoeden van de Nederlandse ondervraagden dat het tijdbeslag aanzienlijk zal zijn wordt bevestigd en verduidelijkt als men bestaande programma's onder ogen krijgt. Talloze bedoelingen en didactische vormen komen aan de orde. Enkele voorbeelden: het aan de orde stellen van alternatieven voor verplaatsing en voor alcoholgebruik, verbeterde 'life skills', informatie over verkeersveiligheid en over consequenties van alcoholgebruik, vaardigheden om groepsdruk te weerstaan of uit te oefenen, informatie over alcohol en drugs, rollenspel, groepsdiscussies, video-voorbeelden, leren onderkennen wanneer men zelf of anderen te veel gedronken hebben, 'coping' strategieën om stress en angst de baas te kunnen, etc.

3.4. HBSC-enquête - gesprekken met jongeren

Overeenkomst

Net als uit de HBSC-enquête blijkt dat dronken fietsen een veel voorkomend fenomeen is.

Verschil

Bij het opstellen van de HBSC-enquête is gevraagd naar het voorkomen van dronkenschap en of men dan wel eens nog naar huis moest en hoe men dat dan deed. Hierboven zijn daarover enige cijfers gemeld. Verwacht werd dat dat een redelijk beeld zou geven van rijden onder invloed

zoals dat wettelijk gedefinieerd is. De groeps gesprekken maken echter duidelijk dat dronken 'ladderzat' betekent. Het betekent dat je nauwelijks kunt lopen en fietsen. Het probleem lijkt dus veel groter zijn dan hiervoor werd beschreven.

Verduidelijking

De gesprekken geven een levendig beeld van hoe men fietsend thuiskomt en wat men zoal beleeft. Kinderen gaan bij voorkeur in groepen naar huis. Het is dolle pret. Men gedraagt zich baldadig en gevaarlijk. Niets is leuker dan een dronken vriend die onderuit gaat. Men beleeft het niet als erg gevaarlijk, want men vindt zichzelf erg vaardig en je kunt een ander geen letsel toebrengen.

3.5. HBSC-enquête - marktanalyse

Overeenkomst

De onderwijsbetrokkenen oordelen dat er op het platteland wat meer gedronken wordt dan in de stad, en dat leerlingen van de LTS meer drinken dan leerlingen uit hogere opleidingen. Deze gegevens worden door de enquête bevestigd. Wat het eerste betreft: 46% van de 'dorpelingen' behoort tot de categorie regelmatige drinkers tegen 39% van de 'stedelingen'. Ook treffen we beneden de grote rivieren wat meer regelmatige drinkers aan dan benoorden (48% versus 41%). Wat het tweede betreft: 44% van alle leerlingen behoren tot deze categorie tegen 62% van de LTS-leerlingen.

Vershil

De meeste onderwijsbetrokkenen waarmee gesprekken gevoerd zijn schatten de betrokkenheid van leerlingen bij dit onderwerp zeer laag in. Hierin vergissen zij zich waarschijnlijk. De enquête laat zien dat 60% van de leerlingen wil dat er meer gesproken wordt over problemen van roken, drinken, drugs en aids en 69% over de problemen die het verkeer veroorzaakt zoals aantasting van het milieu en ongevallen.

Verduidelijking

Opvallend is dat in de gesprekken met onderwijsbetrokkenen geen onderscheid gemaakt wordt tussen jongens en meisjes. Men praat steeds over 'de jongeren'. De enquête laat redelijke verschillen zien. Waarschijnlijk moeten we dit zo interpreteren dat men in feite jongens voor ogen heeft als men over deze zaken spreekt. Hierbij verliest men uit het oog dat de verschillen tussen de seksen een ingang bieden voor mogelijke preventie.

3.6. Gesprekken met jongeren - marktanalyse

Overeenkomst

Zowel leerkrachten als jongeren bepleiten een redelijk harde aanpak: kinderen confronteren met ernstige consequenties. Video en confrontatie met slachtoffers en daders horen daarbij. Veel campagnemakers hebben daar hun bedenkingen bij.

Vershil

Leerkrachten zien niet veel in 'gesprekken', zeker niet voor VBO- en MAVO-leerlingen. Dit is een grote vergissing, gezien de gesprekken die met de kinderen zijn gehouden. Men is uiterst geïnvolveerd en de ge-

sprekken hebben ook resultaat. Ook onderschat iedereen de mogelijke rol van ouders. Ouders kunnen op veel manieren het gedrag van hun kinderen beïnvloeden, aldus de kinderen.

Verduidelijking

De politie vindt geen rol voor zichzelf weggelegd. Kinderen beamen dit in zoverre dat ze de politie volstrekt afwezig vinden. Ze klagen erover. We treffen zelfs minachting aan.

4. Conclusies

Je kunt je afvragen of het nodig was vier bronnen van informatie te gebruiken ter voorbereiding van een onderwijsproject.

In de eerste plaats heeft elk een unieke bijdrage. De marktanalyse geeft inzicht in de betrokkenheid van het onderwijsveld, het geloof in de effectiviteit en de bereidheid zelf mee te doen. De literatuurstudie biedt een theoretische basis (deze is overigens hier niet aan de orde geweest), en vele voorbeelden van een preventieve aanpak. De HBSC-enquête schetst de feitelijke situatie van nederlandse kinderen. De groepsgesprekken laten zien hoe deze situatie beleefd wordt.

Confrontatie van de bronnen, zoals dit hier aan voorbeelden is geïllustreerd, heeft toegevoegde waarde. Overeenkomsten maken het bijvoorbeeld mogelijk bevindingen en preventieve maatregelen van elders hier in te zetten. Zo blijken communicatieproblemen tussen ouders en kinderen overal aan de orde te zijn. Verschillen kunnen de accenten bepalen voor ons project, bijvoorbeeld het sterke accent dat op dronken fietsen gelegd moet worden als voorloper van het latere rijden onder invloed, iets wat verder in de literatuur nergens wordt beschreven. Verduidelijkingen kunnen een interpretatie aanzienlijk meer inhoud geven. Zo hebben we gezien wat jongeren onder 'dronken' verstaan, iets waar bij de interpretatie van enquête-gegevens geen rekening mee was gehouden.

Kortom: de vergelijkingen maken het mogelijk elders leentjebuur te spelen, hier de juiste accenten te leggen en interpretaties te sturen. Samen met de unieke bijdragen maakt dit het gebruik van de vier bronnen voor het formuleren van leerdoelen nuttig en nodig.

Literatuur

Levelt, P.B.M. (1993a). Alcohol en verkeer in het voortgezet onderwijs : Doelgroepanalyse voor het voorlichtingsproject Alcohol en verkeer voor 15-16 jarigen in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs. R-93-32. SWOV, Leidschendam.

Levelt, P.B.M. (1993b). Educatieve doelen voor een voorlichtingsproject Alcohol en verkeer in het voortgezet onderwijs: Advies aan Veilig Verkeer Nederland VVN. R-93-33. SWOV, Leidschendam.

Levelt P.B.M. (1993c). Voorlichtingsproject Alcohol en verkeer, voor 15-16 jarigen: Covernota bij W.J.A. Nelissen (1993) en van der Vlis (1993). R-93-30. SWOV, Leidschendam.

Lindeijer, J.E. (1993). Jeugd, alcohol, drugs en verkeersveiligheid. Belevingsonderzoek onder groepen jongeren tussen de 14 jaar en 17 jaar. R-93-31. SWOV, Leidschendam.

Nelissen, W.J.A. (1993). Rapport van een marktonderzoek onder docenten in het voortgezet onderwijs, in verband met een voorlichtingsproject

over alcohol en verkeer gericht op jongeren van 15 tot 16 jaar. r+m,
Research en Marketing bv., Heerlen (Bijlage: tabellenrapport).

Vlis J.H. van der (1993), Verslag van een onderzoek naar een voorlichtingsproject over alcohol en verkeer voor jongeren van 15-16 jaar. r+m,
Research en Marketing bv., Heerlen.